

Damien Dekarz

PERMA KULTÚRA V ZÁHRADĚ

Citadela

Damien Dekarz

PERMA
KULTÚRA
V ZÁHRADĚ

MESIAC po MESIACI

Poznámka pre čitateľa:

Slovníček, ktorý vysvetľuje opakujúce sa pojmy označené hviezdičkou*, nájdete na konci knihy (str. 171).

Permakultúra v záhrade

Mesiac po mesiaci

Damien Dekarz

La Permaculture au jardin mois par mois - Damien Dekarz

Copyright © Éditions Terran, 2020

All rights reserved.

Prvé vydanie.

Všetky práva vyhradené. Táto publikácia ani žiadna jej časť nesmie byť kopírovaná, rozmnožovaná ani inak šírená bez písomného súhlasu vlastníka autorských práv.

Preklad © Zdenka Žvarová

Redakčná úprava a korektúry: Albert Lučanský

Vydalo vydavateľstvo Citadella v roku 2024

ISBN 978-80-8182-208-7

Túto knihu venujem svojim dcéram Lilie a Johanne,
ktorým želám, aby žili na čo najkrajšej planéte.
Ďakujem svojej partnerke Marie Adinarayanin za jej vzácnu pomoc.

Obsah

Prečo táto kniha?	7
ČASŤ 1 : Čo je to permakultúra?	9
Každý má svoju definíciu permakultúry	10
Dizajn	11
Biodiverzita	17
Škodcovia?	19
Pôda	20
Poľnohospodárske metódy	21
Hnojivá	22
Mulčovanie a nastielanie pôdy	23
Kompostovanie	23
Vyvýšený záhon a pestovanie rastlín	28
Polykultúra	32
Striedanie a kombinácie rastlín v záhrade	34
Zelenina – trvalky	38
Jedlý les	41
Kvety	42
Prečo nepestujem rastliny podľa fáz Mesiaca	43
ČASŤ 2 : Mesiac po mesiaci	45
Január	49
Február	57
Marec	67
Apríl	79
Máj	87
Jún	97
Júl	105
August	115

September	125
Október	133
November	143
December	151
Kalendár výsevu, sadenia a zberu	161
Register záhradníka	167
Slovníček	171
Bibliografia	172
O autorovi: Damien Dekarz	174

Pod snehom záhrada odpočíva.

Prečo táto kniha?

Na knižnom trhu existuje veľa kníh o permakultúre, ale mne samému tu doteraz chýbala praktická kniha o tom, ako princípy permakultúry jednoducho využívať v záhrade.

Táto kniha sa zámerne nezaobera komplexnou problematikou permakultúry, ale len jej využitím v záhradníčení a pri úprave pôdy.

V nasledujúcich riadkoch nebudeme teda spomínať všetky témy permakultúry, medzi ktoré patrí aj ekologické bývanie, ľudské vzťahy a výroba ekologickej energie. Podrobne však preskúmame to, čo možno nazvať prírodným záhradníctvom alebo permakultúrou v záhrade.

Existuje veľa kníh o záhradkárstve, avšak len málo z nich ponúka komplexnú predstavu o tom, ako sa stať sebestačným v úrodnej záhrade, ktorá oživuje pôdu a celú miestnu biodiverzitu.

Keď som začal komerčne pestovať zeleninu, mnohí mi tvrdili, že môj pozemok s rozlohou 4 100 m² je príliš malý na to, aby som sa ním mohol živiť. Iní ma presviedčali, že ak chcem vo svojej zlej pôde s nie príliš priaznivým podnebí niečo vypěstovať, musím každý druhý deň rýľovať, hnojiť, vytrhávať burinu, postrekovať a polievať.

Napriek tomu sme boli ja a moja štvorčlenná rodina v prvom roku na 80 % sebestační, pokiaľ ide o zeleninu. Nasledujúci rok sme zarobili dosť peňazí z predaja košíkov zeleniny a vaječ z našej záhrady. Samozrejme, že sme nemali peniaze na rozhadzovanie a rozhodli sme sa žiť skromne. Volá sa to „striedme šťastie“.

Aby som v tejto úlohe uspel, musel som sa dlho učiť, ako funguje pôda, ako efektívne vybrať rastliny, ktoré sú odolné voči chorobám a ktoré sa dajú ľahko množiť. Pozoroval som a snažil sa pochopiť funkciu ekosystémov v prírode. Postupne som objavil aj triky na obmedzenie hnojív a postrekov.

Okrem toho, že som túžil vytvoriť produktívnu a sebestačnú záhradu, dal som si za cieľ zvýšiť aj celkovú miestnu biodiverzitu. Nikdy som nechcel pestovať rastlinné monokultúry a vždy som pestoval maximum rôznych druhov rastlín. Tento prístup je aj možným riešením mnohých poľnohospodárskych problémov, ako sú napríklad choroby a prílišné vyčerpanie pôdy.

Popri vysádzaní polykultúr v záhrade sa snažím pri každej svojej činnosti podporovať prirodzený život v pôde, ponechať dôležité miesto divým živočíchom a rastlinám, a zároveň si nájsť čas na obdivovanie krásy všetkého živého.

Pri dobrých polykultúrach alebo obmenách rastlín nie je pásavka zemiaková problém.

Časť 1.

Čo je to
permakultúra?

Každý má svoju definíciu permakultúry

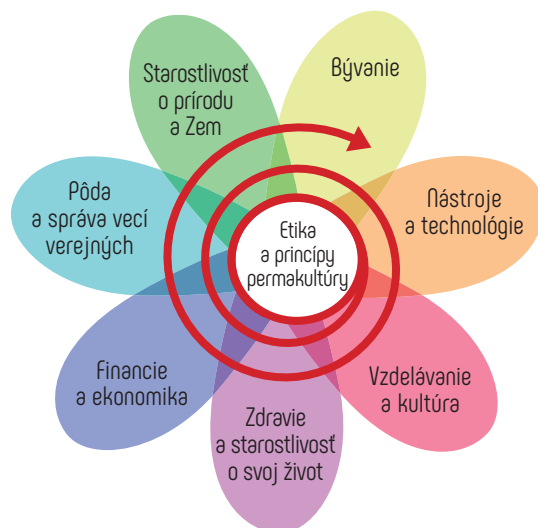
Tvorcami slova *permakultúra* sú Bill Mollison a David Holmgren. Prvýkrát sa tento pojem objavil v ich knihe *Permaculture One: A Perennial Agriculture for Human Settlements* (Tagari Publications, 1978).

Dnes je tento pojem v móde a myslím si, že existuje toľko definícií, koľko je záujemcov o permakultúru. Pri vysvetlení toho, čo ja chápem pod týmto pojmom, rád hovorím o etike permakultúry. Tá je založená na troch bodoch:

- **Starostlivosť o pôdu:** starostlivosť o svoj malý kúsok pôdy s ohľadom na planétu Zem.
- **Starostlivosť o ľudí:** starostlivosť o seba, svoju rodinu, svojich susedov, ale aj o ľudstvo.
- **Spravodlivá produkcia a zdieľanie:** zeleninu, semená a sadenice, vedomosti a vzájomnú pomoc je možné zdieľať s ostatnými. Keď to nepreháňame so spotrebou vody, energie alebo s čímkoľvek iným, je to spôsob, ako sa podeliť o to, čo máme.

Ak sa denne staráme o pôdu aj o ľudí okolo seba a dbáme o spravodlivé rozdelenie zdrojov, ktoré máme, realizujeme permakultúru. Permakultúra je oveľa viac ako len záhradkárenie. Je to výzva na prehodnotenie všetkých aspektov nášho života. Pre permakulturistu je dôležité jeho bývanie, nástroje na prácu a technológie, vzdelávanie a kultúra, zdravie a starostlivosť o život, financie a ekonomika, pôda a správa vecí verejných, starostlivosť o prírodu a Zem.

7 lupienkov kvetu permakultúry

Vľavo: Mladá rastlina paradajok. V mojej záhrade paradajky nikdy nestrihám, takže rodia veľa a dlho.
Vpravo: Krasulka perovitá. Rád občas sadím zopár okrasných kvetov aj do zeleninovej záhrady.

Dizajn

Všimol som si, že pojem *dizajn* odrádza (aspoň spočiatku) mnohých ľudí, ktorí s permakultúrou začínajú. Možno toto slovo znie až príliš ako niečo estetické a komerčné. Ak je to váš prípad, môžete túto kapitolu preskočiť bez toho, aby to narušilo pochopenie ostatných pasáží knihy.

Dizajn záhrady vytvorený počas jedného z workshopov organizovaných združením *La Graine indocile* (Nezbedné semienko – poznámka prekladateľky).

Keďže čítate túto knihu, mali by ste vedieť, že permakultúrny dizajn je veľmi dôležitý, v niektorých prípadoch dokonca nevyhnutný. Umožňuje vám byť čo najefektívnejší a neplytvať energiou na nepremyslené činnosti. Keď používame pojem *dizajn*, hovoríme vlastne o koncepcii, plánovaní a usporiadaní záhrady.

Niekedy pomáham nadšencom permakultúry vytvárať „prírodné“ záhrady. Takmer vždy som zistil, že záhrady umiestnené v zadnej časti pozemku, mimo dohľadu obyvateľov, boli opustené a neúrodné počas dlhých období roka, zatiaľ čo záhrady v blízkosti vstupných dverí domu boli dobre obhospodarované a produktívne počas celého roka. Nie je to prekvapujúce: je logické, že ak pravidelne chodíte okolo svojej záhrady, budete sa o ňu starať lepšie, ako keď ju nevidíte. To isté platí aj pre plodiny. Ak počas prípravy jedla dostanete chuť pridať do pokrmu paradajku alebo kúsok bazalky, skôr si ich nazbierate pár krokov od kuchyne ako ďaleko na konci záhrady.

Preto považujem za dôležité spomenúť v tejto knihe dve metódy všeobecne zaužívaných návrhov na to, aby sme efektívne vytvorili úrodnú permakultúrnu záhradu.

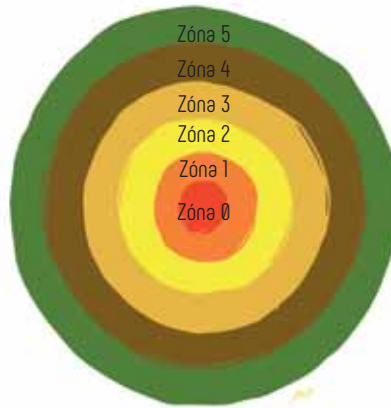
Zóny

Navrhovaná technika zónovania je jednou z najpoužívanejších v permakultúre. Prvky našej krajiny klasifikujeme od 0 do 5 podľa frekvencie ich používania a potreby ich údržby.

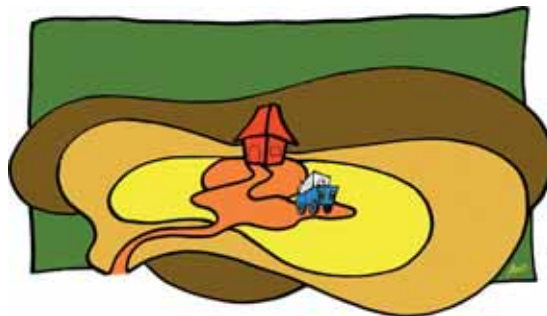
- **Zóna 0:** je to miesto, kde trávite najviac času; často je to dom.
- **Zóna 1:** zahŕňa miesta, ktoré navštevujete veľmi pravidelne, napríklad cestu k vášmu domu alebo k poštovej schránke. Na dosiahnutie maximálnej účinnosti by ste mali do zóny 1 umiestniť tie prvky, ktoré si vyžadujú pravidelnú údržbu a/alebo časté návštevy: zeleninovú záhradu, kurník, skleník, suché toalety...
- **Zóna 2:** zahŕňa prvky, ktoré si vyžadujú len niekoľko návštev denne: malé ovocné stromy (ríbezle, maliny, goji) alebo malé jazierko...
- **Zóna 3:** obsahuje prvky, ktoré potrebujú ešte menej prítomnosti: veľké ovocné stromy (jablone, čerešne, gaštany), živé ploty, veľké jazierko...
- **Zóna 4:** zahŕňa prvky, ktoré nepotrebujú veľkú starostlivosť: stromy na drevo, miesta, kde sa zbierajú huby, divoké rastliny...
- **Zóna 5:** ide o nekontrolovanú oblasť, ktorú nie je potrebné navštevovať; je možné sa tu prechádzať a pozorovať, čo robí príroda bez nášho zásahu. Tieto miesta sa často stávajú malými rezerváciami biodiverzity.

Pred umiestnením zeleninovej záhrady, kurína alebo iných prvkov do záhrady myslite na ich údržbu. Ak je to možné, snažte sa mať určite aj zónu 5, aj keby bola len veľmi malá.

Teória zón – sú pravidelne rozložené okolo centra

Zóny v praxi – majú jedinečnú formu a sú prispôbené konkrétnemu miestu

Obredim

Metóda Obredim (skratka anglických pojmov Observation Boundary Ressources Evaluation Design Implantation Maintenance) je anglická inžinierska metóda, ktorá sa používa na navrhovanie permakultúrneho projektu. Jasne vyjadruje a opisuje jednotlivé kroky tvorby projektu, a tak prispieva k porozumeniu toho, o čom permakultúrny dizajn je. Táto metóda v sebe zahŕňa nasledovné kroky:

- Pozorovanie (Observation)
- Hranice (Boundaries)
- Zdroje (Resources)
- Hodnotenie (Evaluation)
- Dizajn (Design)
- Implementácia (Implementation)
- Údržba (Maintenance)

Fazuľa šarlátová.

Ak vysejete jedno semienko paradajky, dostanete rastlinu, ktorá vytvorí mnoho plodov; v každom z nich bude mnoho nových semienok. Život je úžasne veľkorysý.

Pozorovanie

Pred začatím návrhu záhrady ju musíte veľa pozorovať. Ideálne je prechádzať sa po pozemku, ktorý chcete kultivovať počas celého roka, aby ste videli všetky zmeny medzi jednotlivými ročnými obdobiami. Získate tak dôležité informácie o klíme, mikrokľíme, prevládajúcich vetroch, svahoch a ich orientácii, vlhkých a suchých oblastiach, mrazových kotlinách, kvalite pôdy, divo žijúcich zvieratách, samonáletových rastlinách (tieto sú často bioindikátormi*) atď.

Popremýšľajte aj o tom, kde sa cítite dobre – napríklad na mieste s pekným výhľadom. Zaznamenajte si všetko, čo sa dá. Samozrejme, nemusíte čakať rok, kým na svojom pozemku niečo urobíte. Mali by ste si však uvedomiť, že hoci dobrý postreh obmedzí počet chýb v dizajne záhrady, v každom prípade budete pravdepodobne aj tak čeliť mnohým prekvapeniam.

Hranice (limity)

Teraz sa pozrite na kvalitu hraníc svojho pozemku: sú tam nejaké živé ploty? Ako vyzerajú susedné pozemky (lesy, trávniky, záhrady, obilniny)? Stretnite sa a diskutujte so susedmi. Analyzujte priestor svojej záhrady. Mali by ste myslieť aj na zákonné limity (stavebný pozemok, poľnohospodárska pôda, iné), ako aj na finančné, materiálne a ľudské limity.

Projekt sa bude zásadne líšiť v závislosti od toho, koľko peňazí máte. Takisto budete rozmyšľať ináč, keď žijete sami alebo v komunite.

Zdroje

Po vykonaní týchto pozorovaní sa pokúste zistiť, aké užitočné zdroje vaša záhrada poskytuje. Sú živočíchy a rastliny, ktoré sa tam vyskytujú, jedlé? Môže sa drevo používať na stavbu alebo vykurovanie? Dokážete vytvoriť energiu pomocou vetra, vody alebo slnka? Aké máte schopnosti (záhradníčenie, stavebníctvo, motivácia...)? Koľko dažďovej vody dokážu strechy zachytiť? Majú aj vaši susedia nejaké zručnosti, o ktoré sa môžu podeliť? Produkuje niečo? Majte na pamäti aj svoje finančné prostriedky. Každý prvok spravidla produkuje niekoľko zdrojov. Napríklad čerešňa produkuje čerešne, kvety, drevo, tieň, humus atď. Sliepka produkuje vajcia, mäso, perie, trus atď. Každý z týchto zdrojov možno použiť na iný účel.

Hodnotenie

Zhodnoňte svoje potreby a túžby a stanovte ich priority: jedlo, domov, voľný čas atď. Potom zistíte, ako môžu zdroje v danej oblasti splniť vaše očakávania, počnúc prioritami.

Premýšľajte aj o tom, ako môže vaše miesto vyhovovať potrebám ostatných: sliepka potrebuje prístrešok, vodu, potravu, priestor, iné kurčatá...

Ak má všetko, čo potrebuje, je to v poriadku! Naopak, ak napríklad krmi-vo pre sliepky nie je k dispozícii vo vašich priestoroch, je potrebné to napraviť. V opačnom prípade budete pravdepodobne musieť pracovať, aby ste si zarobili peniaze na nákup osiva...

Bill Mollison hovorí: „*Potreby, ktoré systém neuspokojuje, si vyžadujú prácu a každý zdroj, ktorý systém nespotrebuje, spôsobuje znečistenie.*“

Dizajn

Nastal čas na malé kreslenie: pomocou pozemkového katastra si nakreslite obrysy vašej záhrady a umiestnite tam požadované prvky.

Premýšľajte o zónovaní a pokúste sa prepojiť prvky, ktoré si môžu navzájom vymieňať zdroje. Napríklad v prípade kurína a zeleninovej záhrady v zóne 1 sliepky vyrábajú hnojivo pre zeleninovú záhradu a záhrada môže kŕmiť sliepky prebytočnou zeleninou. Využite vlastnosti jednotlivých prvkov tak, aby ste čo najviac prospeli celému miestu.

Implementácia

Po dokončení návrhu premýšľajte o implementácii. Naplánujte a pripravte si harmonogram. Ak chcete vykopať jazierko uprostred ovocného sadu, budete potrebovať stroje, ktoré urobia dieru ešte pred vysadením stromov.

Zvážte, čo chcete urobiť sami (máte na to schopnosti?) a čo chcete, aby urobili iní (môžete si niekoho zaplatiť?).

Údržba

Vopred si naplánujte údržbu, určte dlhodobé potreby systému: kedy vyčistiť rybníky, obnoviť budovy, vyčistiť kurník atď.

Toľko o dizajne. Mali by ste však vedieť, že tento krok nie je nikdy ukončený. Terén a jeho hranice musíte neustále pozorovať, analyzovať zdroje a vyhodnocovať ich. Návrh sa môže aj postupne meniť: v záhrade sa vždy objavia nové prvky, ktoré je potrebné implementovať do celkového systému a udržiavať ich.

Biodiverzita

Prepojená záhrada

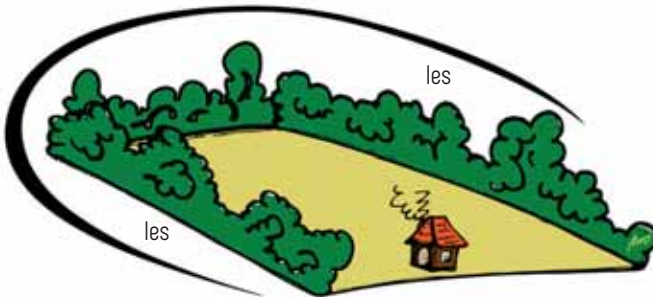
Vaša záhrada nie je izolovaným miestom: je súčasťou celku. Navštevujú ho vtáky a hmyz z vonkajšieho prostredia mimo nej. V zemi k vám prerastajú korene rastlín, migrujú červy a rôzne organizmy, ktoré sa vyskytujú v susedstve vašej záhrady. Vietor do záhrady prináša semená a peľ. Samozrejme, zoznam všetkých vecí, ktoré sa môžu dostať do vášho domova, je dlhý.

Aj starý strom vo vašom susedstve je pre vás neuveriteľným šťastím. Môže byť domovom pre sýkorky, lienky a mnoho ďalších živočíchov, ktoré budú vašu záhradu chrániť. Pod zemou si jeho korene vymieňajú informácie s rôznymi mykoríznyimi hubami*. Tieto huby dokážu uskladňovať vodu a prerozdeľovať živiny. Budú veľmi užitočné pri vytváraní odolnosti vašich rastlín a ich schopnosti zaobísť sa bez vašej starostlivosti (pozri „Huby“ str. 20). Pri navrhovaní záhrady zohľadnite okolité biotopy, snažte sa vytvoriť interakcie a zabezpečiť, aby živé organizmy vo vašej záhrade mali prístup k okoliu. Nech je u vás čo najviac života.

Na tomto návrhu záhrada bráni akejkoľvek cirkulácii z jedného lesa do druhého

Na tomto návrhu je zachovaný prírodný koridor, pás, ktorý umožňuje voľný pohyb zvierat (veveričiek, diviakov atď.) medzi dvoma lesmi

Divorastúce buriny

Ponechajte si vo svojich záhradách čo najviac divisorastúcich rastlín. Budú kŕmiť vtáky a hostiť rôzny hmyz. Okrem toho, že sú súčasťou biodiverzity, môžu byť aj praktickou pomocou v rôznych situáciách. Mnohí ľudia vyriešili svoje problémy s výskytom vošiek na fazuli alebo ovocných stromoch tým, že jednoducho ponechali v záhrade niekoľko tráv. Voľne rastúce rastliny sú domovom mnohých druhov užitočného hmyzu, ako sú napríklad lienky.

Niekedy sa záhradník môže stretnúť so zložitejšou situáciou: mravce si chovajú vošky, ktoré sú pre ne užitočné, a statočne ich teda bránia pred inými predátormi. Je to veľmi časté v sadoch bez divokých tráv. Riešením tohto problému je opäť ponechať priestor pre vysokú trávu. Ak rastie v blízkosti ovocných stromov štiav alebo iná burina, mravce často radšej udržiavajú chov vošiek na týchto nízkych rastlinách ako na vysokých ovocných stromoch ďalej od mraveniska.

Jazierko

Vodný zdroj priláka a poskytne útočisko mnohým živočíchom, ktoré sú veľmi užitočné pre ekosystém a pre vaše plodiny.

Napríklad vážka počas svojho vodného larválneho obdobia skonzumuje veľa lariev komárov. Keď je dospelá a lieta, trávi čas lovom mlynárika kapustového a iného fytofágneho hmyzu*. Ropucha obyčajná, ktorá sa okrem iného živí slimákmi, potrebuje tiež pre svoje rozmnožovanie zdroj vody.

Vľavo: Vytvorenie prírodného jazierka s malými ostrovčekmi v strede. Vpravo: Žaba v jazierku.

Snažte sa mať vo svojej záhrade čo najviac prírodných biotopov (stromy, hromady dreva, kopy kamenia atď.) pre maximálnu rozmanitosť a odolnosť života v nej.

Škodcovia?

Mnohé zvieratá sa považujú za škodcov, pretože spôsobujú problémy pri pestovaní poľnohospodárskych plodín. To platí pre slimáky, vošky, hra-boše atď.

Táto príliš zjednodušená klasifikácia zvierat na škodce alebo užitočné živočíchy nám však neumožňuje oceniť ich celkový význam. Slimáky regulujú choroby tým, že najprv zožerú slabé rastliny. Svojimi výlučkami obohacujú pôdu o dusík a fosfor. Rozkladajú organické látky, ktoré pomáhajú vytvárať pôdny humus. Prenášajú spóry húb, ktoré sú pre rastliny veľmi užitočné. Samozrejme, tieto príklady nie sú úplné a pre všetky zvieratá, nech sú akékoľvek, možno nájsť mnoho spôsobov využitia.

Proti slimákovi sa môžete chrániť jedovatými granulami (čo neodporúčam!) alebo rôznymi pascami. Vošiek sa môžete zbaviť rôznymi prípravkami (čierne mydlo *savon noir*, pyretrum, insekticíd na báze extraktu rimbaby obyčajnej, tabak...). V skutočnosti existujú viac-menej ekologické riešenia na odstránenie všetkých „nežiaducich“ elementov v záhrade. Ak však budete používať tieto metódy starostlivosti o plodiny, budete musieť každý rok začať odznova, pretože prirodzené regulátory škodcov sa nikdy nestihnú v záhrade usadiť. Bez vošiek neexistujú voškožravce, ako sú lienky. Bez ulitníkov* neexistujú ani požierači ulitníkov, ako sú bystrušky. V mnohých prípadoch je živočích, ktorý spôsobuje problémy plodinám, znakom nedostatočnej biodiverzity. Usmrtenie živočícha tento problém rozmanitosti nevyrieši, práve naopak. V prírode, ktorá je málo narušovaná človekom, nie sú so slimákmi a voškami problémy.

Prírode však niekedy trvá, kým nájde rovnováhu a vyrieši problémy sama.

Ak sa u vás premnožia slimáky, v dôsledku čoho nemôžete pestovať šaláty alebo cukety, môže trvať dlho, kým sa u vás usadia bystrušky, ježkovia, ropuchy alebo iné predátory. Medzitým môžete slimáky odstraňovať ručne vo vybraných lokálnych oblastiach. Môžete chovať aj kačice (plemená ako Indické bežce, Khaki Campbells alebo iné), ktoré sú špecialistami na lov ulitníkov a len zriedka útočia na plodiny. V každom prípade, zasaďte viac, ako je potrebné, aby ste sa neskôr vyhli nepríjemným prevapeniam.